

קִלְמָן שוֹלְמָאן.

תכונה אחת נסתמנה ביותר בכל עבודתו הספרותית של קלמן שולמאן:
שאיפתו אל הירוב.

אין למעט את חשיבותה של השלילה. בשעה שמתהוים ביצות ואגמי־
רפש יש צורך ברוח־סערה כדי ליבשם. ואולם בעקבה של השלילה כרוכה
סכנה גדולה: אפשר להרוס את הכל ולהנכח אחר־כך לפתע־פתאום, שלא
נשאר מקום לבנין, או לשכוח, שהסתירה היתה על מנת לבנות. קלמן
שולמאן היה כל ימיו מחייב ולא שולל, בונה ולא סותר.

ועבודתו החיובית של שולמאן יקרה היא ביותר מפני שנעשתה בעצם־
תקפה בתקופת שנות הששים והשבעים. אף בשנות־סתירה אלו לא נלהם
סופרנו זה, כרוב סופרינו אז, בחושך ובבערות, ברעש וברעם. הוא לא
השתדל לטאטא את האופל במטאטא־השמד; הוא הבין, שאי־אפשר לגרש
את החושך ביד חזקה, שצריך אך לתת לאור קטן להבקיע דרך המבואות
האפלים — והאופל יעלם מאליו. לא היה כמותו בין סופרי דור־ההשכלה,
שיכיר באמתותו של הפתגם: „מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך“.
ולפיכך עבד תמיד עבודה חיובית בלבד.

ולא רק חיובית בתכונה היתה עבודתו. היא היתה חיובית גם
בעצם־מהותה. סופרי דור־ההשכלה ברובם המכריע רגילים היו לדבר „רמות
ונשגבות“ על ההשכלה, על החכמה, על ספרות־העמים, על חכמת־ישראל.
קלמן שולמאן נתן לפנינו בעברית את ההשכלה גופה, את החכמה עצמה,
את ספרות־העמים בכלי עברי ואת חכמת־ישראל כמו שהיא, עד כמה שהיה
בכח־כשרונו. הוא ראה, שרוב בני־דורו חושבים, שזולת ישראל אין בני־אדם
בעולם, שהוץ מחיי־הגיתו אין חיים ואין עונג, אין מחשבות ואין הרגשות, —
ותרגם את „מסר־פאריז“; הוא ראה, שצעירינו חסרים דעת־העולם וקורות
בני־האדם ומבט רחב על מקרי עולמנו השפל, „תבל־ההבל“ הזו, מהותה,
ארצותיה, יושביה ותוצאותיה, — והציע בתשעה חלקים את „דברי־ימי־עולם“
ואת „מוסדי־ארץ“ בעשרה חלקים. אנו, בני הדור החדש, אף לשער אין אנו

יכולים, מה הפעולה, שפעלו ספרים כאלה על קהל ה"למדנים" שלנו לפני שלשים וארבעים שנה. הכל למדו והכל שנו אז, כמובן, רק גמרא, תוספות, מהרש"א, מהר"ם שיף, וכיוצא באלה. והכל חשבו אז, שאלה הפלפולים הדקים, הקושיות החריפות והתרוצים המחודדים, אלו ההויות המוזרות ואלה ה"עיונים" התלויים בשערה, — אלה, ורק אלה, הם כל פרי הרוח האנושי, והגיונות אחרים ומחשבות אחרות הם דברים בטלים, "שטותים", שאך מוחותיהם של "הגויים" מסובלים בהם. העיקר היה אז — החדוד, ההמצאות, הרמזים וה"צריכים-עיון"; ואם הסגנון קשה ביותר, ואם הברור וההסברה חסרים מן הספר, הרי "הן הן גבורותיו, הן הן נוראותיו". ולפני "למדנים" כאלה הגיש שולמאן את תרגומו והצעותיו, שהיו מלאים שירה נעלה, התלהבות רוממה, דברים נשגבים, ציורים מרהיבי-עין והשתפכות-נפש עמוקה... הלא מהפכה שלמה היתה צריכה להתהוות בקרבם! וכל שכן לאחר שכל התרגומים האלה נכתבו בשפת-הנביאים הרעננה והקוסמת, שזנחה בעלי המוח היבש—בלשון מליצית ומזרחית, אבל רכה כאהבת-אם ומתוקה כמלמול-הילד. — אז ירגיש "חובש בית-המדרש" בפעם הראשונה בחייו, שגם לו לב — ולב זה חפץ חיים. והוא מחפש, מבקש את החיים — וצר נעשה לו המקום בגטו... עד עתה דמה, שישראל הוא מרכז-הבריאה, נקודת-הכובד של העולם כולו, והגויים אינם אלא מיני בריות משונות ושפלות, שלא זכו למתנות הטובות, שזכו להן בני-הגטו, שחכמות-ה"גויים" אינן אלא דברים של מה-בכך, ש"ראש של גמרא" יכול ללמוד אותן על רגל אחת בשעה שאינה לא יום ולא לילה. ופתאם נתגלה לפניו, שאלו ה"בריות השפלות" פעלו מפעלים גדולים וכבירים, חיות ברנחה ובאופן טבעי, יוצרות חכמות ומדעים, שתועלתם גלויה ונכרת, וההמצאות שלהן דרשו חריפות לא-פחות ממה שדרשו קושיותיהם ותרוציהם של הפלפלנים... את כל אלה הוא מוצא ב"דברי-ימי-עולם", וקשה לשער את הפעולה העצומה, שפועל עליו ספר זה או הספר "מחקרי-ארץ", שעל-ידו נתרחב חוג-מבטו, נודעו לו דברים חדשים, שלא שערם: ארצות חדשות, יצורים חדשים, אקלימים, תבואות, שלא הכיר מעולם וגם את שמעם לא שמע מימיו. וכי לפלא הדבר, שעל ספרים כאלה היו צעירינו מתנפלים לפני עשרות שנים בתשוקה עזה ובולעים אותם לתאבון? —

אבל לא רק ידיעות כלליות היו צעירינו חסרים באותם הימים. הרי לבחור-הישיבה לא היה כמעט שום מושג מתקופת בית שני, שזולת אגדות בודדות אחדות, שנשארו עליה בתלמוד, לא ידע ממנה — מתקופה גדולה ונהדרת זו — כלום. ואין צורך לומר, שלא ידע כלום גן התקופות שאחר בית שני — תקופת-ספרד, למשל, שהיא מאור גדול בדברי-ימינו. ולפיכך לא היתה בתוכנו גם הכרת-עצמנו במובן החדש של מלה זו. שולמאן הבין את

כל חשיבותה של דעת-עצמנו, שאינה נקנית אלא על-ידי ידיעת התקופות היותר חשובות של דברי-ימינו, – ותרגם את „קדמוניות-היהודים“, „מלחמות-היהודים“ ו„תולדות-יוסף“ ליוסף בן מתתיהו. כתב את „תולדות חכמי-ישראל“, את „הריסות-ביתר“ ועוד ספרים לעשרות, שפתחו והרחיבו בקרבנו את ההכרה הלאומית, את האהבה לכל קדשינו ואת הכבוד והיקר לכל הגאונים וכברי-הרוח, שבהם ישראל יתפאר.

והכרה זו, שהתפתחה לאט-לאט בקרב צעירינו, הביאה גם לידי העבודה לשם היעוד הלאומי במובנו החדש – אל רעיון-הישוב.

האידיאלים הגדולים יכולים להיות גם תוצאותיהן של מחשבות, חקירות והבחנות בעזרתו של השכל הקר; אך על-פי רוב הם תוצאותיהן של ההרגשונו החמות, שמקננות בלב עמוק. אם היעוד הלאומי לבש את צורתו החדשה על-ידי סופרי שנות-השמונים, שחקרו ודרשו בדבר הטבת מצבם של היהודים והיהדות, הנה הרבה מאד סייעו לכך אותן ההרגשות העמוקות, שמסתרות לפעמים בפנה חבויה שבלב. את ההרגשה העזה, שהרגיש כל יהודי לשמע ציון, הביעו זקנינו ואבותינו בשאיפתם למות בארץ-ישראל ובהשתדלותם לאסוף כסף בשביל ענייה ולהחזיק בה קבוץ הגון של יהודים. ואולם קלמן שולמאן היה – אחר בעל „אהבת-ציון“ ו„אשמת-שומרון“ – הסופר החיובי והעממי האחד, שנסה, אפשר, בלא כוונה מכוונת והכרה ברורה, להביע הרגשה עזה זו – לא רק על-ידי שפת-ציון, שכתב בה, אלא גם על ידי תאור מקומותיה הנהדרים של הארץ הלאומית ועל-ידי ספור קורותיה הנפלאות, שאנו מוצאים בספריו: „הליכות-קדם“, „שולמית“, „אריאל“, „הראל“, „שבילי הארץ הקדושה“, ועוד. על-ידי ציורים וספורים אלה פעל שולמאן על הלב הישראלי לא פחות ממה שפעלו סופרינו החדשים בתעמולה שלהם לטובת-הישוב, שבאה לאחר דחיפה עצומה מן החוץ. ואף כשהתחיל רעיון-הישוב במובנו החדש, המדיני-הלאומי, מתגשם במעשה, לא סר סופרנו החיובי מאחריו, כמו שאירע לכמה רומאנטיקים, שנבהלו מפני הצורה הפרוֹזַאית של רעיונם ה„קדוש“, ונתן לנו את ספרו „צבי לכל הארצות“, שכולו קודש לרעיון הציוני.

קלמן שולמאן לא היה לא יוצר ולא לוחם. אבל הוא אף לא התאמר לכך. מדת-הענוה ומדת-הצניעות שלו בגילווייהן הספרותיים אין דומה להן. במשך יותר מחמשים שנה עבד את עבודת-ספרותנו בלא שראה ברכה חמרית בעמלו; אבל הוא אף לא תבע מעמו שכר חמרי, או כבוד ותהלה. אף סגנונו הרך והנוח מלא הוא ענוה וצניעות. הוא היה עובד – ושותק, עושה – ואינו אומר כלום. ובעבודתו מצאו חסץ גדולים כקטנים, זקנים כצעירים, אדוקים

כחפשיים. ספרים כ„תולדות חכמי־ישראל“ ו„הריסות־ביתר“ עוד אפשר לתת גם עתה בידי בני־נעורינו.

קלמן שולמאן לא יצר שיטה חדשה, לא קדם לדורו ברעיון חדש מעיקרו. ואולם הוא הפיץ הרגשה חדשה – חבה מיוחדת במינה, ברכותה ובעוזוה, לציון ולשיבת־ציון. ומתוך הרגשה זו קדם לדורו, דורההשכלה, וטָה חוט בלתי־נראה בינו ובין דורנו, דור הלאומיות המדינית, האנושית. כי כל ימיו היה שולמאן כורך יהדות באנושיות: השכלה בתורה, ספרות כללית בספרות יהדותית, חכמות־העמים בחכמת־ישראל. בשבילו – היהדות והאנושיות „יחדיו היו תמים“, לא יִפְרְדוּ. וכי לא קדם גם בזה לדורנו כמו שקדם לו בציוניות?... ודאי, יש הבדל בין תביעתנו החדשה, שהיהדות והאנושיות תתפוסנה בספרותנו מקום זו בצד זו, ובין „אנושיותו“ של שולמאן, שסוף־סוף היתה נעוצה בהשכלה של דורו ונוצרה ברוחו של זה, כמו שיש הבדל בין הרומאנטיקה הארצישראלית שלו ובין הציוניות המעשית־המדינית שלנו. אבל – „הילד הוא אבי האיש“. בעבודתו הספרותית הארוכה והפוריה הכין אותנו לקראת ההשקפות המחודשות וההרגשות המחודשות. ומי שמוכשר להכין לקראת החדש, ודאי, שיש בו בעצמו מן החדש. ומי יודע, אם „הכנה“ זו אינה מצרכת כשרון, שאינו נופל מכשרון של מלחמה והריסה, ואפילו מכשרון של יצירה, שאין עמה הכנה?...